

Varga Ilona

Joka XXI.

(részletek)

A baj neve: Bözsi néne?

Jó vendégnek az számít, aki szép emléket, vidám hangulatot, meglepődettséget és kedves beszédtemákat hagy maga után. Örzse és Bálint nagyon jó vendégek voltak. Még napokig ők kerültek szóba minden nagyobb megpihenésnél...

Mert az építkezés, a falverés nem állt meg csak a kisebb záporok idejére. Szerencsére a nagy, elhúzódó esőzések továbbra is elkerülték őket. Már a házfal legutolsó magasságára emelték a zsalukat. Egyre hosszabb és nehezebb volt az alkalmi létrafokokon a teli vödörrel felhágni. Még így is kevesebb erőbe tellett azonban, mint kötélen felhúzogatni minden egyes vödört. Janó ereje már meglehetősen fogytán volt, nagyon be kellett osztania. A lépcsőfokokon és a pallókon legalább le lehetett kis időre tenni a szállítmányt, s megpihenni vele. A kötélen pedig (hiába a Janó-szerkesztette facsiga) folyamatos erőfeszítést igényelt. Azért persze azt is használták, de negyed- vagy félvödörrel feljuttatni nagyon szaporátlan volt.

Janónak azonban, úgy tűnt, fékevesztett jó kedve kerekedett. Reggeltől folyvást dudorászott, énekelt, de olyan fene nagy hangon, hogy a taposógödörig is elhallatszott. Nyica annyira felfigyelt rá, hogy kivételesen a gyerekeknek kellett őt noszogatnia, pedig eddig mindig fordítva történt. Mirkó az ő hanghordozását utánozva adta vissza saját korábbi szavait. Akkor szólt így rájuk, amikor belefeledkezve hallgatták Mamó valamelyik meséjét. „Ne csak a füled dolgozzék, a lábaid is járjon! Ha elfáradtál, ülj ki bátran pihenni. Köszönöm, hogy eddig is bírtad.” Olyan hű volt az utánzásban, hogy azon nemcsak Flaré, hanem még Mamó is nevetett egy sort. Mirkó megijedt, hogy Nyica csúfolkodásnak hiszi ezt a dolgot, s megbántja a kinevetés, ezért amilyen gyorsan a sár engedte, hozzá captatott, hogy szeretettel átölelje. Tette ezt olyan hevesen, hogy alaposan kibillentette az egyensúlyából, s utána kellett kapnia, hogy el ne terüljön. Sikerral járt, de ezt a sikert újabb nevetésroham követte. Leghangosabban és őszinte örömmel maga Nyica kacagott. Ebben persze benne munkált annak a nótának a szövege is, ami miatt a lábaid az imént leálltak.

Janó egy katonai korában eltanult szomorú-bús fülbemászó dallamot harsogott, szépen kitarva, teli tüdőből. Itt-ott kicsit, másutt nagyon is hámisan, de kit érdekelt ez? Nyicát semmiképp, mert tudta, neki szól az ének. Janó ráadásul beásra fordította a magyar szöveget. A rím kedvéért néhol ügyetlenül, de a lényeg így is kihámozható volt. A szerelmet – így szólt a dal –, ha akarná is az ember, képtelen eltitkolni, mert az a legnagyobb és legszélesebb tó vízénél is mélyebb, a legjobban zubogó folyó sodrásánál is sodróbb. Aki azt önmagától nem érzi meg, hogy a másik milyen tiszta szerelemmel szereti, az a földre hulló levélnél is árvább.

Nagyon szép volt, csoda-e, ha belefeledkezett?

Amikor Flaré vizet vitt az édesapjának, az épp hatalmas örömríkiáltással légbe csapta a kalapját (Flaré nagy ügyesen még földet érése előtt elkapta). Hejjegett, meg hujjogott odafönn, sőt égnék emelt karral, erőteljes férfitanácsba kezdett. Csak úgy döngtek a lábaid, ahogy földre csapta. Erősebben vágta oda, mint a döngölőfát. Addig abba nem hagyta, míg a többiek is oda nem értek. Még Mamó is sietett. Azt hitte, hogy a napszúrás különös esetével áll szemben, ezért már a gyógykenetet és borogatólét összetételén agyalt. Ez is lassította, noha magához képest igencsak sürgette a lépéseit. Amikor lélekszakadva mindenki odaért és versenyt faggatta fura viselkedése okáról, készségesen magyarázatot adott különös vidámságára.

– Több oka is van annak! Először is rájöttem, hogy ilyen magasán minden eddiginél közelebb vagyok Istenhez. Aztán meg arra is rájöttem, hogy ha lemegyek közétek... Ha fel sem is jövök... Ha veletek vagyok, ugyanilyen közel vagyok hozzá. Hogy nekem van a legcsodásabb családom.

Hogy odafenn is jobban hallják (hátha némely segédangyal nem értesült még róla), az ég felé is felkiabálta:

– Nekeem vaaaaan, a legcsodááááaatoosaaabb csaláááádoom!

Aztán hirtelen – a cigányokra különösen jellemző módon – kacagásból könnypotyogtatásba, majd pár pillanat múlva újra vidámságba csapott a kedve.

– Látom már a végét! Holnap kész leszünk. Aztán még egy-két nap, hogy kiszáradjon. Addig lent már betehetjük az ajtókat, ablakokat, és utána jöhet a tető.

Aznap többször is csúrdöngölő táncot járt a falak tetején. Egy kivétellel mind mosolyogva nézték. Az egy kivétel Mamó volt, aki megértette, akkor vált Janó a mú-vidám táncrea, amikor a karjai ereje már kevésnek bizonyulnak a döngölőfához. A szíve belesajgott, amikor nézte. Nyicát látván még ennél jobban is érzékenyült. Ott kacagott a gyerekekkel – látszólag mit sem sejtve. De amikor már ő is odafönt volt a fal tetején, addig mókázott-mórikált, míg valahogy „véletlenül” le nem verte Janó döngölőjét. Az lezuhanván a magasból, pattant egyet, és meghasadt, amikor újra földet ért. Janó így kénytelen volt Nyica kisebb és könnyebb döngölőjét használni, nehogy a sárkeverék, hamarabb kiszikkadjon, mintsem egy újat összeüt. Így aztán Nyica fabrikált magának egy másikat. Kiderült, hogy arra is képes. Nem talált nehezebb rönköt – adta magyarázatát annak, hogy Janó-méretű helyett egy magáéhoz hasonlóval tért vissza.

Mégiscsak nekem kellett volna lemennem. Biztos találtam volna nagyobbat – mondta Janó, de eszébe sem jutott félbehagyni a döngölést.

Aznap este Mamó is, Nyica is – egymásról mit se tudva – olyan esőért imádkozott, ami nem többre, de egy napi pihenésre készíti őket. Hajnalra kelvén örömmel látták: imájuk meghallgattatott. Az eső enyhén, de folyamatosan, csak időnként felerősödve hullott egész délelőtt. Dél körül viszont a legnagyobb verőfény köszöntött a tájra, rövid idő múlva pedig szokásosan perzselt a nap.

– Legalább nem kell holnap vizet hoznotok – állapította meg Flaré a taposógödröt szemlélve.

Most legalább beszélgetésre is több idejük támadt. És mint már említettük, Örzse és Bali voltak olyan jó vendégek, hogy minden második megosztandó gondolatuk velük kapcsolatos volt.

– Most már tényleg elhiszem – jelentette ki Mamó –, hogy ez a Bali a hajától a sarka csücskéig jó ember. Eddig azért bevallom, kételkedtem benne... De ez az Örzse annyira szereti, hogy semmiképp se lehet rossz férj. Nem igaz? ...Meg, ahogy mesélte, még részeg korszakában is nagyon kíméletesen bánt vele.

– Hallottad volna, hogyan aggódott most is az asszonya miatt! Egy féltés az egész ember. Attól tart, ha a te szereid sem segítenek, abba végképp beleroppan Örzse. Amikor Janó szinte szóról szóra megismételte Bali szavait, Mamó elégedetten bólogatott.

– Mondom, hogy jóember!

Ekkor Janó szerette volna megtudni részletesebben, hogy voltaképp mit, és miként mondott Örzse, de Mamó közel hajolva hozzá, titokzatos sutyorgással megkérdezte:

– Mondd meg, fiam, de igaz lelkedre! Tudsz titkot tartani?

– Hát persze!

– Én is! Nem tartozik rád, mit mondott. Őszintén beszélt, de nem neked szánta. Egy szóval sem mondok többet.

Nyicát zavarta, hogy Janót így rendre utasították, bár lelke mélyén igazat adott Mamónak. Nagyon is nem tartoznak rá egy idegen nő szerelmi ügyei. Törődne csak a magáéval. Kérdezgetné csak őt! Ő aztán mindent, de igazán mindent, még a legféltettebb titkát is elmondaná neki... Hogy

feloldja a feszültséget és jobb kedvre derítse az imént finoman leteremtett férfit, ő is Balit kezdte emlegetni.

– Azt mondta a mi Janónkra, hogy igazán nagyon bölcs ember – karolta hozzá magát, miközben feldicsérte.

– Én is azt hittem – füstölgött Mamó – de bölcs ember nem tesz fel olyan kérdést, amire maga is tudja, hogy tisztességgel nem adható válasz.

– Jól van, jó! Igazad van – látta be Janó.

– Mégiscsak bölcs ember vagy. Csak azok látják be ilyen gyorsan, ha tévedtek, ha rosszat tettek.

Hosszabb csend után ismét Janó szólt egy rövidet.

– Azt mondta, a barátja vagyok. Hogy barátok vagyunk – kétszer is így mondta.

Mindenki tudta, hogy Bálintról beszél, bár nem mondta. És mindenki csendben várta a folytatást, mert a hangján érezni lehetett, hogy ez számára rendkívül fontos. Kis idő múlva folytatta, de az újabb mondatai közt is nagy szüneteket tartott.

– Nekem még soha nem volt barátom. Cigány se, magyar se. Semmilyen se... A karavánban, a kompániában sem. Karavánunk a családunk. A csapaton belül, a többi sátor népe olyan, mintha mind a családtagunk volna. Vannak köztük szerethető és elkerült családtagok is. Jó ismerősnél többek, de a barátnál messze kevesebbek.

– A tükörben látod meg az egyetlen barátod – jutott eszébe Mamónak egy ismert cigány mondás.

– Minálunk úgy mondták: „a leghívebb barátod”. Én is hallottam sokszor. Mert azért akadtak elvéve cigányok is, akiknek lettek a saját köreiben kívülről barátai. De azért – ahogy emlékszem – nagy bajokat és távolságokat nem éltek túl ezek a barátságok. Bali tényleg barátként viselkedik. Hej, pedig nagyon nem így indult a mi ismeretségünk.

Mamóra nézett, aki kíváncsian vonta fel a szemöldökét, ám nem szólalt meg, Janó hiába várta. Állta a tekintetét, majd elmosolyodott.

– Nem kérdek rá a hogyanra. Arra ugyan hiába vársz. Ha akarod, elmondod. De azt hiszem, azt nem tartanád méltányosnak. Örökre elásod magadba, mert a barátod már bőven jóvátette, s nyilván maga szégyelli a dolgot leginkább.

Janót bosszantotta, hogy nem sikerült csőbe húznia Mamót. De megint igaza volt. Eleve nem szándékozott elbeszélni szégyenletes megismerkedésüket. Akkor sem osztotta meg velük, amikor friss volt és nagyon fájt a dolog, hogyan tehetné meg most? Hogy ingathatná meg a jó Bali bácsi hírét a gyerekek előtt? Egy barát ilyet semmiképpen nem tesz.

– Azt is mondta, egy-két nappal azelőtt, hogy tetőznénk, szóljak be a bíróságba. A bíróné megígérte, hogy az egyik hajdúval tovább üzen neki Varkocsára. Akkor átjön, amikor mondok, s hozza az embereit is. Ha szerencsések leszünk, együtt akár estére végezhetünk... El is megyek, ha egy kissé odébb megy a nap. Szólok nekik... Jól kötögetitek a szalagot a naptárgallyra, Flaré? Igen?

– Reggel kötöttem a harmadik ágra.

– Talán hamar kiszárítja a felső falsort is nap. Ha olyan száraz lesz, amint szokott, hamar dolgozhatunk újra a falon. Holnap csütörtök... Ha ma üzeni tudok, szombatra talán jönni tudnak. Ha nem, vasárnap nem számíthatok rájuk. Az templomos nap. Akkor hétfőn tetőzzük be a házat.

– Olyat kéne főzni, ami laktató, mert etetnünk is kellene őket. Nem várhatjuk el, hogy éhen dolgozzanak – gondolkodott hangosan Nyica... Van fejtett babunk. Futja talán egy nagy konderra. Zöltségünk szerencsére akad bőven, legföljebb azokkal jobban meggazdagítom. Az Örzséék hozta kolbászból is belekarikázhatunk egy szálát. Jó sok punyát kell sütni hozzá. Úgy még laktatóbb. Jó lesz így, Mamó? Jó lenne valami bort is adni, de hát az nincs nálunk. A málnavíz is vég felé jár. Nem lesz elegendő. A maradék kis bodzaléval, amit tőlük kaptunk csak nem illik kínálgatni őket? Kénytelenek lesznek hideg vízen lenni. Tulajdonképp, hányan lesznek, Janó?

– Nem tudom... Két embere bizonyosan van. Hiszen ti is láttátok, amikor náluk voltunk, de alighanem van egy harmadik is... Hárman, talán négyen lesznek.

Hol a legnagyobb a szükség, legközelebb a segítség. Ők is megtapasztalták ezt. A dolgok szerencsésebben alakultak, mint gondolták. Újabb váratlan vendégük jött. Egy nagy demizson bort és egy kisiút hozott kézen fogva. Az írnok úr volt. Amint belépett a kapun, ahányan voltak, annyiféleképp fogadták.

Koma sürgősen megugatta a jövevényeket, hogy le ne lepleződjék. Bizony elszunnyadt és csak későn vette őket észre. Nem mérges ugatás volt ez, csak afféle „már messziről láttalak ám benneteket” ugatás. Amikor felismerte Lacikát, örömmel nyargalt felé, majd úgy körbeszaladta, hogy valósággal beleszédült. Elvégre örülni illik annak, akit megmentett az ember... Akarom mondani, kutya. Lacika is összevissza dögönyözte, simogatta a derék négy lábút, aki, amikor már azt hitte, odaveszik, segítséget adott, s hozott.

– Lacikaaa! – rohant felé a két gyerek is, régi játszótársukra ismerve.

Nem voltak azonban olyan fürgék, mint Koma, így várni kellett a sokukra, míg ők is hozzáfértek.

Nyica, amikor meglátta a fiatal jegyzőt, csak ráköszönt és elnézést kért tőle, de – mint mondta – neki sajnos éppen indulnia kell, mert pont most kell neki a nagy eső után végiggyomlálni a kertecskéjét. Most könnyen kifordulnak, ha viszont újra kiszárad a föld a java gyökere beleszakad. Sietni fog vissza – ígérte – s már szedte is a lábát, hogy minél hamarabb, minél messzebb jusson. Az írnok fiatal is volt, gazdagabb is volt, tisztés és biztos állása is volt, rendes is, kedves is, özvegy is. Janó pont ilyen embert szánna neki. Jobb résen lenni! A szemét is rajta felejtette múltkor. Most is furcsa pillantásokat vetett rá... Még jó, hogy nagy hirtelen képes volt ilyen remek ürügyet kitalálni. Inkább nézze illetlennek, mint mostohának valónak.

– Majd én ellátom mindennel, amire csak vágyik – nyugtatta meg Mamó a vendéget, aki a gyorsan távolodó Nyicán felejtette a szemét. – Feltéve, hogy olyanra vágyik, amink van – tette hozzá.

Janó nagyon örült a vendégnek. Őszintén meg is mondta, miközben hosszan megrázta az írnok felé nyújtott kezét.

– Soha jobbkor nem jöhettek volna. Megtakarít nekem egy nagy utat. Nem kell elmennem a bíróékhoz, hogy üzenetet küldjek varkocsi sógoruknak.

– Muszáj volt, hogy jöjjenek. Amióta a pataknál megengedte Lacikának, hogy átjöjjön játszani, azóta nem volt nyugtom.

Nagyon jóízűt beszélgettek. Az írnok úr is megnézte a házat, hogy lása, eddig mire jutottak. Ő is úgy ítélte meg, hogy szombatra megjöhetnek Borba Bálinték. De, ha mégsem érnének rá, átküld a két hajdú közül egyet. Azt, amelyik már úgy is volt itt és jól ismeri a járást. A bíró úr biztos egyet ért majd vele. Később felajánlotta, hogy Lacikával ő is átjönne majd néhány faluvégi szomszédal segíteni. Úgy is nagyon jóba keveredtek, biztos szívesen jönnének.

Janó elpanaszolta, hogy nem úgy folytatódott kapcsolata a szomszédsággal, ahogyan gondolta. Bántja a dolog. Nem érti az okát, de nem is kútatja.

Az írnok hümmögött, gondolkodott, majd ennyit szólt csak:

– Bözsi néne.

– Bözsi néne? – csodálkozott Janó.

– Bözsi néne, a falu bőrharangja – erősítette meg az írnok. – Gyerekkoromtól élek itt, és hidd el, Joka, jól megtanultam a leckét. Ha Bötönyén az emberek bármiben is hirtelen változnak, abban mindig az ő rosszindulatú locsogásáé, hátmegetti pletykálódásáé a főszerep.

– Bözsi néne – nyugodott bele Janó. Most már legalább volt neve a bajnak.

„Bonyolult ez”

A gyerekek kergetőztek, bújócskáztak, majd amikor elfáradtak, Mamót kezdték nyaggatni egy szép meséért.

Mamó töprengett, hogy mi lehetne az, ami a vendégfiú tetszését is elnyerné, de Mirkó azonmód eldöntötte, mi lenne a jó.

– Fakanalas Janásról mesélj! – kérlelte.

– Jól van, szaladjatok oda a mesélőszékemhez, én is odamegyek, csak iszom elébb egy kis vizet.

Mirkóból a hintaszékhez menet valósággal ömlött a szó. Lacikát azonban ez nem zavarta.

– Fakanalas Janás egy nagyon okos cigány ember volt. Azt mondják róla, olyan okos volt, mint a Nap. Beás cigány volt, mint mi... Azaz, mint Mamó és az anyukánk... Aki már meghalt. Apu nem beás, ő egy egész másképp beszélő cigány törzsből jött a kompániánkba. Ő lovári, de az egyik nagymamája révén kicsit khelderás is... Úgy, hogy mi Flaréval ilyen keverték lennének... De ezt úgy sem érted. Meg aztán mi csak beásul és magyarul tudunk.

Odaértek és leültek a hintaszék elé a földre... Azaz csak leültek volna, mert Flaré Lacikát nem engedte leereszkedni, amíg nem hozott neki egy fülenincs fonott kosarat. Háttal fölfelé fordította, s azon kínálta helyel.

– Vigyázz a ruhádra, mert, ha összekoszolod, akkor megszidnak, és nem engednek többé közibénk!

– És ez a mostani anyukátok? – tért vissza Lacika a korábbi témához.

– A mostani anyukánk?

– Az a gyönyörű szép nő, a Nyica néni, az miféle cigány?

– Nyica néni?! – nevetett fel Mirkó. – Nem néni az, te! Csak Nyica. Beás.

– A mostani anyukánk? – csillant furcsán Flaré szeme.

– Hát nem a mostohátok?

– Már megint azokon a gonosz mostohákon munkál az eszed?

– Már nem félek tőlük. Katika, a nővérem, attól a némbertől sem félt, akit apa majdnem elvett.

– Őt mért nem hoztátok magatokkal?

– Mert apa elküldte, miután megszöktem.

– A nővéredet, a Katikát? De hát miért?

– Dehogy a Katikát! A némbert. Apa azóta is keresi, ki lehetne az új anyukánk. A Nyica néni is nagyon tetszik neki. Mondta is. De úgy tudja, hogy ő már a ti mostohátok.

– Á deho... - kezdte volna cáfolni a dolgot Mirkó, de Flaré gyorsan belevágott a szavába, s még toppantott is mérgében.

– Jól gondolja! Ő a mostani anyukánk! Igenis, hogy a mostohánk! – von-ta össze mérgesen a szemöldökét, s nézett fenyegetően az öccsére, akiben így bennszorult a tiltakozó szándék.

– És Katika miért nem jött veled?

– Hát... mert a mostoháktól nem félek..., de a cigányoktól igen.

– Tőlünk? – nevetett fel Mirkó. – Hát mi van rajtunk félni való?

– Nyicától is félne! – állapította meg örömmel Flaré. – Ő is cigány! Mégsem vihetné apád mostohának, mert akkor Katika szökne el hazulról előle.

– Ha megismerné, cseppet se félne! – duzzogott Lacika.

– Ha megismerne minket, tőlünk sem?

– Tőletek sem.

– De hát nem is akar megismerni minket. Akkor mindig félni fog.

Mamó közel járt már hozzájuk, így pont elcsípte párbeszédük végét.

– Nagy okosságra jöttetek rá Lacikám és Mirkóm! Félni többnyire attól fél leginkább az ember, amit legkevésbé ismer. Egyszer Fakanalas Janás is így járt – helyezkedett el Mamó a hintaszékben, s kezdte elbeszélni az éppen idevágó történetet.

Eközben Janó az írnot faggatta.

– Szeretném, ha a gyerekek mihamarabb iskolába járnának, de fogalmam sincs, hogyan megy ez. Írnot úr, ha szépen kérem, talán segíthetne nekem eligazodni ebben.

– Kérlek, Joka! Ne hívj engem írnot úrnak! Elkövettem veled azt a galádságot, hogy mint a cigányt szokás lekezelni, a kezdetektől tegeztelek. Azóta is szégyellem magamat érte, elhiheted. Az én nevem Zalavári Tibor. Légy oly jó és szólíts Tibornak, és ne önözzél, és ne urazzál többé!

– Nyilvánosan, mások előtt sem?

– Bárhol, bárki előtt, bármikor tegezhetsz.

– Hát csak így, és csak ezért legyen így, ha így akarod!

– Köszönöm, Joka... De térjünk vissza a kérdésemre. Az iskolára. Mit akarsz tudni?

– Voltaképpen mindent. Nekem végtelen szerencsém volt, hogy a katonakoromban tanulásra fogtak. Megtanulhattam betűt vetni, olvasni, választékosan és szép kiejtéssel szólni, térképet érteni, magasabb fokon is számolni, de miegyebeket is. Azokban az években olvastam, ami csak a kezembe került. Csakis azokat, amik adódtak. Azt szeretném, ha a fiam és a lányom tudása nem ilyen véletleneken múlna. Ha más nem lenne, én adnám tovább azt a csekély tudást, amit megőriztem abból, amit katonaként magamba gyűjtöttem. Nem tudom, hogy megy ez az iskola dolog. Sokba kerül-e? Van-e egyáltalán iskola erre felé? Vajon befogadnának-e oda cigány gyerekeket is?

– Nos, szedem sorra, ami eszembe jut. A köznép tanításáról szép emlékü királynőnk, Mária Terézia intézkedett.

– Szép emlékü? No hiszen!

– Mi bajod van vele?

– Olyan cigányfutás volt miatta, hogy máig emlegetjük.

– Hogyhogy? Hisz annyi jót tett nektek.

– A jó szándékát nem vitatom, de az értelmét valamelyest igen. Ha olyan sokat szidnák a magyarokat, hogy szinte sértés számba menne, ha lemagyaroznának, akkor az lenne a megoldás, hogy ezentúl eltörölnék a magyar nép nevét? Ha tilos lenne bárkit magyarnak mondani – ahhoz mit szólnál, Tibor? Ha azt mondanák, hogy ezentúl csak újosztráknak hívhatnak a birodalmon belül?

– Tudom, mire gondolsz. Hogy titeket csak újmagyarként vagy újpolgárként lehet okmányokba írni...

– Én is hiába bizonygattam, hogy cigány vagyok. Azt mondták a regimentben, amikor beírták a nevemet a nagy könyvbe, hogy ilyen nép nincs is. Akárhogy tiltakoztam, pedig már sokkal előbb meghalt ez a királynő. Újmagyar! Punktum – ezt mondták. De a királynő ennél sokkal nagyobb bajt is kavart. Zavarta, hogy a cigányok gyermekei sokszor meztelenül, vagy lepedődarabokba tekerve, rongyokba járnak. Fel sem tételezte, hogy a cigányokat és a gyerekeiket legalább annyira zavarta, hogy ilyen szégyenletesen alulöltöztek a világ csúfjára. Hiszen adtak volna csak az én népemre is jobb ruhát, ha lett volna, viselték volna. Akinek jutott valami jobb gönc, az is legtöbbször a madárijesztőkről szedte vagy a szemétdombokról túrta. Ez a te királynőd pedig elrendelte, hogy azt a cigány apát és anyát, akinek a gyermekei nem oly ruhában járnak, mint a helyi parasztgyerekek, vesszőzzék vagy korbácsolják meg, de a gyermekeket is fogják be és csapassák meg hajdúkkal. Inkább arról kellett volna intézkednie, hogy a hatóságok adjanak nekik megfelelő öltözetet. Hát nem?

– De azt is elrendelte, hogy az összes céh kivétel nélkül vegye fel a cigánygyerekeket mesterségtanulásra.

– Ez igaz, ám hallottam az öregeinktől: egyik se vett fel egyet se, vagy legalábbis észrevehetetlenül keveset. Mert semmi büntetés nem járt érte, ha nem tették meg. Nem is tették. A lovainkat viszont elkoboztatta volna. Talán csak a lókereskedő törzseinknek engedte volna meg, erős igazolások mellett a lótartást.

– És ezzel mi bajotok volt? Le akart telepíteni benneteket.

– Hát az, hogy földet nem adott, megélhetést nem biztosított. Egy teknő-készítő, egy üstfoltozó vagy egy rézműves csapat, ha nem mehet tovább, fél évbe se telik, mindenkit ellát az áruival a környéken. Utána egyetlen új vevőt se talál. Muszáj tovább mennie, ha nincsen más megélhetése... háza, hazája. De lovak, szekerek nélkül? Hogyan? A földesurak adjanak nekünk munkát, jelöljenek ki nekünk házhelyet, adjanak művelésre alkalmas telket és késztessenek bennünket más mesterség gyakorlására – ez volt a szándék. Biztos akadt földbirtokos, aki így tett, de édeskevés. Semmi kár nem érte azokat, akik elzárkóztak. Az én törzsem tagjai – így mondták az öregeink –, amint megjelentek valakinek a birtoka környékén, még a sátorfákat sem tudták levérni a faluszéli mezőkön. Tüstént továbbkergették őket, nehogy le kelljen telepíteniük a csoportot.

– Ezt nem tudtam. Ezt nem írták a könyvek.

– És tudod-e, miért átkozták leginkább a cigányok a királynődet? El akarta vetetni tőlünk a saját gyerekeinket! Volt, ahol erőszakkal meg is tették ezt a csúfságot. Parasztokhoz adták, akik pénzt kaptak a tartásukért, míg a gyerekek felnőnek és dolgozni mehetnek. És persze elfeledik szüleiket, rokonaikat, nyelvüket, dalaikat, a meséket, amiket hallottak... Te mit tettél volna, ha Lacikádat, Katikádat bárki is örökre elvenni akarná, s nem lenne erőd, hogy megtartsad, megvédjed őket. Persze, hogy te is a törvényszegést, a velük való menekülést választanád. Ne félj, a gyerekek is elszökdöstek. Kiderült, hogy akik pénzt kaptak a tartásukért, nagyon sokan nem gyerekek, hanem – tisztelet a kivételnek – legutolsó kiszolgálónak tekintették őket. Erőn felül dolgoztatták, verték is a legtöbbit. Nyilván, akik jól érezték magukat, nem szöktek el. Azoktól nem jöttek a hírek, úgy hogy ebben lehet, hogy kissé igaztalan vagyok. A gyermekük-től megfosztott szülők viszont örök életükre megnyomorultak. Az elszakított cigánygyerekekből pedig magyar janicsárokat neveltek. Ha tudod, kik voltak a törököknél a janicsárok.

– Hogyne tudnám!

– Volt tehát pénz a cigánygyerekek nevelésére. Akár iskolákat is indíthattak volna a számukra...

– De hát azt is elrendelte a királynő!

– Tudom, amikor megtanultam a betűket, alaposan utána olvastam. Azért is tudok ennyi mindent róla. Gondolhatod, hogy érdekelt. Azt rendelte a felséges asszony, hogy a plébánosok kötelesek ingyen oktatni a cigányokat és gyerekeiket... Szerinted, ha odamennék most a börtönei plébános úrhoz, hogy hoztam a gyerekeim ingyentanulásra, mit szólna? Csak két komoly iskolakísérletről olvastam, ám azok is abbamaradtak rövid idő múlva. De csak beszélek itt illetlenül és indulatosan. Szóhoz sem hagyjak jutni, holott én kértelek arra, hogy te beszélj.

– Semmi baj, Joka. Semmi baj. Csak ámulok, hogy mennyire olvasott vagy és milyen ékes szókkal érvelsz. Akár prókátor is lehetnél... De tényleg! Tán a bíró úrral is megmérkőzhetnél... Feltéve, ha hagyna szóhoz jutni – emlékezett vissza első találkozásukra. – És olyan okosakat mondasz, amit én soha nem gondoltam végig. Hasznos veled beszélgetni... De azért csak meg kell védenem öfenségét. Mert ő rendelte el azt is, hogy falusi kisközségeket, népiskolákat hozzanak létre. Börtönyén nincs ilyen, de egy faluval arrébb, Káposon működik egy. Már Mária Terézia óta. A felvégen túl, pont a keresztednél kell az országútra fordulni. A temetőn túl még közel három kilométernyi gyaloglással elérhető. Katikám is odajár már második éve, Lacika is a múlt ősztől. Eleinte soknak tűnt nekik a gyaloglás. Nagyjából egy óra oda, egy óra vissza. Ma már megszokták. A katolikus plébánia tartja fenn az iskolát... És lányok is tanulnak benne. Persze külön a fiúktól. Merthogy a királynő azt is meghagyta – emelte fel az írnok a hangját és a mutatóujját is egyszerre, hogy a köznép leányait is tanítani kell. Vallás- és erkölcsstanra, az evangéliumokra, olvasásra, írásra, számvetésre, női házi munkára és Magyarország állapotának ismeretére...

– Jól van, jó – ismerte fel Janó a megemelt mutatóujj jelentőségét. – Készséggel elismerem, hogy jót is tett. Azt meg mondtam is, hogy nem kétlem a jószándékát... És mondd, Tibor, ingyenes-e ez az iskola?

– Ahogy vesszük... Lehet akár az is. Az egyház tandíjmentességet biztosít azoknak, akik nagyon jól tanulnak. Az első félévre azonban mindenképpen tandíjat kell fizetni. Két gyereknél az nem is kevés. És, ha a tanulásban nem üti meg a kívánt mértéket, akkor a tandíjmentességet sem nyeri el. Vagy, ha már elnyerte, rosszabb eredménnyel el is vesztheti. Katikám sajnos nem jeleskedett annyira, hogy akár csak egy félévre is megkímélte volna a pénztárcámat. Lacikát is be kellett fizetnem, de ő egyelőre reménytelen eredménnyel kecsgett. Ő jobban ügyeskedik, már közel jár a mentességhez.

– Nálunk még csak Flaré járna idén iskolába. Ő a hetedik tavaszát érte meg az idén, Mirkó még csak az ötödik nyarat...

– Hat év alatt föl is vesznek senkit.

– Mondtad, hogy sok a tandíj. Nagyon sok, vagy csak éppenségesen?

– Ahogy vesszük. A vagyoni helyzetet is figyelembe veszik. A gazdától többet, a szegénytől kevesebbet kérnek. De hát azért mégiscsak a szegényeknek nehezebb kigazdálkodni. A mi plébánosunk ír nálunk igazolást a jelentkezők vagyoni helyzetéről, meg ajánlást is a gyerekről. Annak alapján állapítják meg a méltányosnak ítélt összeget. Ha nem így lenne, aligha jutnának oda gyerekek a falunkból.

– Sok börtöneyei iskolás van?

– Kevés. Talán nyolcan lehetnek. Nehogy azt hidd ám, hogy mindenki ennyire a szíven viseli gyermekei taníttatását, mint mi ketten. De nem is vehető ez rossz néven, hiszen ők sem jártak iskolába, nem ismerik föl a tanulás jelentőségét. A tandíj így – még a tehetősebb gazdáknak is – fölös kiadásnak tűnik. Mi is szépen elboldogultunk oskola nélkül, a gyerek is elboldogul majd – mondják. Ha akarod, megkérdezem majd a plébánosunkat, hogy mekkora mérsékléssel lehetne megtámogatni a lányod tandíját. Bár félek is egy kicsit. Vállalja-e, hogy egy cigánylány nagyobb kedvezményéért kardoskodik, miközben néhány gazdagabb börtöneyei család fiáért nem emelt szót. Végül is ti csak most költöztetek a faluba... Kérdezted, hogy jár-e abba az iskolába cigány. Hát nem jár! Őszinte lehetek? Félttem is a lányodat, hogyan miként fogadják. És hogy ő hogyan éli meg majd azt a fogadtatást. A gyerekek nagyon kegyetlenek tudnak ám lenni...

– A felnőttek kegyetlenek! A gyerek csak utánozza őket. Nézd csak Lacikádat! Szerinted zavarja őt, hogy most egy cigány kislány kezét szorongatja? Minden ember csontja fehér és vörös a vére. Téged nem zavar, hogy sötétebb a bőrünk, hát Lacikát se zavarja.

– Ebben, látod, tévedsz. Lacika is rettegett a cigányoktól, amíg meg nem menttetted és nem töltött veletek egy éjszakát és egy délelőttöt. És bizony én is másként néztem rátok, amíg meg nem ismertelek ott a bíró előtt. Meg miután megmentetted és hazahoztad a fiam, s anyád gyógyfüvei meg nem gyógyították. Azután szégyenbe hoztál, amikor egy család árán akartalak megsegíteni... Nos, akkor azt is megtudtam, hogy becsületesebb vagy sokunknál. És később is, minden cselekedetteddel ezt erősítetted bennem. Okos, tisztességes, szorgos ember vagy. Én ezt az embert becsülöm benned. Az embert, és nem a cigányt... És látod, hiába van két ember, sőt apósomat és anyósomat, apámat is hozzávéve, öt ember, aki tisztel, az is kevés, hogy Katikám ne viszolyogjon tőletek. Bonyolultabb ez a dolog, mint gondolnád. De itt van a ti Nyicátok is. Ez a csodaszép teremtés. Hiába vagytok velem ötötök közül négyen jóban, ő valamilyen ürüggyel mindig elmenekül előlem. Fél, ha meglát.

Janó helyeslőleg bólogatott.

– Igazad van. Jól mondd. Valóban bonyolult ez.